

Vergaderjaar 1983–1984

17 804 (R 1228)

Nieuwe regels inzake de militaire strafrechtspraak (Wet militaire strafrechtspraak)

Wijziging van het Wetboek van Militair Strafrecht in verband met de nieuwe regels inzake de militaire strafrechtspraak

Wijziging van de Wet op de rechterlijke organisatie, de Wet op de economische delicten, de Wet Oorlogsstrafrecht en de Noodwet rechtspleging, in verband met de nieuwe regels inzake de militaire strafrechtspraak

Nr. 8

VOORLOPIG VERSLAG

Vastgesteld 28 augustus 1984

De vroegere stukken zijn gedrukt in de zitting 1982–1983

De bijzondere commissie voor de herziening van het militair straf- en tuchtrecht¹, met het voorbereidend onderzoek van de bovenvermelde voorstellen van wet belast, heeft de eer van haar voorlopige bevindingen als volgt verslag te doen.

ALGEMEEN

De leden van de P.v.d.A-fractie konden in het algemeen instemmen met de uitwerking in de voorliggende wetsvoorstellen van de twee beginselen zoals die bij de behandeling van de nota inzake een nieuw militair strafprocesrecht (kamerstuk 8706) in 1972 door de Kamer zijn verwoord, te weten een zo volledig mogelijke integratie van de militaire strafrechtspraak in de gewone rechterlijke organisatie, en toepasselijkheid van het commune strafprocesrecht behoudens uitzonderingen. Ook de uitwerking van deze beginselen in een afzonderlijke wet in plaats van in een aantal wijzigingen van bestaande wetten kwam deze leden juist voor. Het resultaat is, zo meenden zij, een overzichtelijk geheel van regelgeving.

Ook de leden van de C.D.A.-fractie konden zich in het algemeen verenigen met de wijze waarop in de voorstellen van de regering de conclusies zijn uitgewerkt waartoe de behandeling van de nota inzake een nieuw militair strafprocesrecht in 1972 heeft geleid. Zij waren de regering met name erkentelijk voor de consequente wijze waarop het beginsel van een zo volledig mogelijke integratie van de militaire strafrechtspraak in de gewone rechterlijke organisatie in deze voorstellen gestalte heeft gekregen.

Nu is een dergelijke integratie op papier nog wel zonder al te grote moeilijkheden uit te werken. Moeilijker wordt het, wanneer zij in de praktijk van de rechtspraak moet worden verwezenlijkt. Dit is te meer van belang nu de gedachte dat de krijgsmacht een aparte (militaire) maatschappij zou

¹ Samenstelling:

Leden: Van der Spek (PSP), Kosto (PvdA), De Kwaadsteniet (CDA), vacature PvdA, K. G. de Vries (PvdA), Hermes (CDA), Stemerding (PvdA), De Boer (CDA), voorzitter, Wessel-Tuinstra (D'66), Van den Bergh (PvdA), Nijpels (VVD), Frinking (CDA), Blaauw (VVD), Tripels (VVD), Jabaaij (PvdA), Van Vlijmen (CDA), Wagenaar (RPF), De Waart (PvdA), Van den Toorn (CDA), Wiebenga (VVD), De Grave (VVD).

Plv. leden: Brouwer (CPN), Haas-Berger (PvdA), Krajenbrink (CDA), Meijer (PvdA), Stoffelen (PvdA), De Kok (CDA), Salomons (PvdA), Gualthérie van Weezel (CDA), Nypels (D'66), Ter Beek (PvdA), Evenhuis (VVD), Evenhuis-van Essen (CDA), Keja (VVD), Korthals (VVD), M. P. A. van Dam (PvdA), Van der Burg (CDA), Van Dis (SGP), Ter Veld (PvdA), Couprie (CDA), Van Heemskerck Pillis-Duvekot (VVD), Voorhoeve (VVD).

zijn, met afzonderlijke normen en regels, staande naast de (gewone) maatschappij, steeds meer is verlaten en de militair terecht gezien wordt als een staatsburger gelijk ieder ander, zij het een staatsburger met een bijzondere taak en met bijzondere verplichtingen.

De integratie van de militair in de maatschappij vindt in de voorstellen van de regering uitdrukking doordat de organisatie van de rechtspraak waaraan de militair is onderworpen, en de regels van strafprocesrecht volgens welke hij wordt berecht, in beginsel dezelfde zullen zijn als die welke gelden voor de andere staatsburgers, en dat daarvan alleen wordt afgeweken om specifiek aan te geven redenen. Op deze wijze zal – zo hoopten deze leden – ook het odium dat thans soms op de militaire strafrechtspraak rust, meer en meer verdwijnen, hoewel niet ontkend mag worden dat de kritiek waaraan de militaire strafrechtspraak wel onderhevig is somtijds ook de gewone strafrechtspraak geldt.

De leden van de C.D.A.-fractie zagen de integratiegedachte als vorenbedoeld alleen werkelijkheid worden als zij meer inhoudt dan het verwisselen van naamborden en briefhoofden. Mede daarom stelden zij reeds nu de vraag, welke rechtbank en welk gerechtshof in het kader van de nieuwe militaire strafrechtspraak zullen worden aangewezen. Is het niet overeenkomstig de integratiegedachte indien ook hier de gewone lijnen van rechtspraak en openbaar ministerie worden gevolgd, en dat als rechtbank zal worden aangewezen een arrondissementsrechtbank, liggende in het rechtsgebied van het aan te wijzen gerechtshof? Doorbreking van de normale hiërarchische lijnen zou de militaire strafrechtspraak weer in een ongewenste uitzonderingspositie brengen en een bevelslijn in de zin van artikel 8 van het Wetboek van Strafvordering scheppen die geheel afwijkt van de bevelslijn in andere dan militaire zaken.

Deze leden gaven de regering in overweging zo spoedig mogelijk een principebesluit met betrekking tot de aanwijzing van rechtbank en gerechtshof te nemen, opdat in het benoemingsbeleid zowel bij de leden van rechtbank en gerechtshof als bij de leden van het openbaar ministerie aan de in het kader van de militaire strafrechtspraak te stellen specifieke eisen aandacht kan worden besteed. Dit zou een snelle invoering van de nieuwe militaire strafrechtspraak, wanneer de voorliggende voorstellen wet zullen zijn geworden, aanmerkelijk bevorderen.

De leden van de V.V.D.-fractie waardeerden de totstandkoming van de onderhavige voorstellen. Het heeft wel lang geduurd – immers in 1965 werd deze herziening al aangekondigd – , maar daarvoor hadden zij begrip, gezien het ingrijpende karakter van de voorstellen. Zij hoopten dat op niet te lange termijn de thans nog geldende wetgeving, die gebaseerd is op regelingen uit het begin van de vorige eeuw, tot het verleden zal behoren.

Bij de behandeling van de nota inzake een nieuw militair strafprocesrecht heeft de V.V.D.-fractie reeds ingestemd met de integratie van de militair in de commune strafrechtspraak. Naar het oordeel van deze leden is dit beginsel op goede wijze in het ontwerp voor een Wet Militaire Strafrechtspraak uitgewerkt.

In het voorlopig verslag over de wetsvoorstellen tot herziening van het militair straf- en tuchtrecht (16813, nr. 7) hadden de hier aan het woord zijnde leden al gewezen op de nauwe samenhang tussen beide pakketten wetsvoorstellen. Zij hadden daarbij opgemerkt dat vele bezwaren tegen die voorstellen door de onderhavige zouden worden weggenomen.

Als een groot voordeel van deze voorstellen beschouwden zij het, dat in de toekomst voor al degenen die betrokken zijn bij de militaire strafrechtspraak voornamelijk de bepalingen van het Wetboek van Strafvordering van belang zullen zijn. Niettemin hadden zij enige moeite met de gevolgde systematiek, waarbij in navolging van de Wet op de economische delicten de afwijkingen van de commune wetgeving (Wet op de Rechterlijke Organisatie, Wetboek van Strafvordering) in de nieuwe Wet Militaire Strafrechtspraak zijn opgenomen. Door de vele verwijzingen en het technische karakter van de wet wordt de complexiteit benadrukt en mogelijk zelfs vergroot. Dit verklaart ook het betrekkelijk geringe aantal

commentaren dat is verschenen, in tegenstelling tot de stroom van reacties op de voorstellen tot herziening van het militaire straf- en tuchtrecht. Deze leden vroegen in hoeverre deze systematiek heroverweging behoeft, in het licht van het streven naar deregulering. Wat is de mening van de regering hierover?

De leden van de V.V.D.-fractie vroegen voorts, welke naar verwachting van de regering de belasting zal worden van de meervoudige militaire kamer(s), de militaire politierechter en het openbaar ministerie. Hoeveel militaire kamers staan de regering voor ogen, en waar worden zij ondergebracht, gelet ook op de verschillende krijgsmachtdelen? Komen er direct mobiele rechtbanken voor het buitenland?

Voorts vroegen deze leden wat de personele bezetting zal zijn in vergelijking met de huidige organisatie van de krijgsraden en het Hoog Militair Gerechtshof. Het zal toch niet alleen een kwestie zijn van het verhangen van de bordjes?

Zo mogelijk zouden deze leden nu reeds antwoord op deze vragen krijgen, zodat zij zich een beeld kunnen vormen van de toekomstige organisatie van de militaire strafrechtspraak op grond van de voorgestelde wetgeving. Juist in deze tijd, waarin de werkdruk van de rechterlijke colleges moet worden verminderd, hoopten en verwachtten zij dat dit mede door deze herzieningsoperatie zal worden bewerkstelligd.

Met de regering rekenden de leden van de V.V.D.-fractie op een goed overleg tussen justitiële en militaire autoriteiten ook onder het toekomstige recht. In dit verband vroegen zij in hoeverre deze autoriteiten bij de totstandkoming van de onderhavige wetgeving betrokken zijn geweest. Kunnen de autoriteiten in de Nederlandse Antillen (ook) instemmen met de veranderingen aldaar op grond van de voorliggende voorstellen?

Over de positie van het openbaar ministerie bij de militaire kamers wordt in de wetsvoorstellen zelf niets gezegd en in de toelichting nauwelijks iets. Toch zal het openbaar ministerie onder de nieuwe wetgeving een belangrijke rol gaan spelen, belangrijker zelfs dan thans, nu de verwijzingsautoriteit formeel nog beslist over de vervolging. Enige verduidelijking achtten de leden van de V.V.D.-fractie dan ook wel op haar plaats.

Het was deze leden niet duidelijk geworden of de regering, ondanks de integratiegedachte, het Militair Penitentiair Centrum te Nieuwersluis wil handhaven als huis van bewaring en gevangenis speciaal voor militairen. Wil de regering haar standpunt hierover kenbaar maken?

Vervolgens vroegen de leden van de V.V.D.-fractie hoe de voorgestelde wetgeving zich verdraagt met het NAVO-statusverdrag. Bij de behandeling van de nota inzake een nieuw militair strafprocesrecht in de Tweede Kamer is van de kant van de regering enige twijfel geuit of de beoogde integratie, neerkomend op afschaffing van de militaire rechter als zodanig, wel mogelijk was binnen dat verdrag. Kortom, of een militaire kamer van een burgerlijk gerecht wel door de verdragspartners geaccepteerd zou worden. Kan de regering hierover nadere opheldering verschaffen?

Tot slot van hun algemene opmerkingen herhaalden de leden hier aan het woord de vraag, door hen ook gesteld in het voorlopig verslag over de voorstellen tot herziening van het militaire straf- en tuchtrecht, naar de tijd die de regering denkt nodig te hebben om de nieuwe wetgeving na aanvaarding in werking te laten treden, gelet vooral op de nodige uitvoeringsregelingen op organisatorisch terrein.

HOOFDSTUK I. ALGEMENE BEPALINGEN

Algemeen

Het was de leden van de V.V.D.-fractie opgevallen dat dit hoofdstuk het opschrift 'Algemene bepalingen' draagt, hoewel het slechts één artikel bevat. Gelet op de nogal verschillende inhoud van de beide leden van artikel 1 zou het naar hun mening logischer zijn dit te splitsen in twee artikelen, waardoor ook het opschrift de lading beter zou dekken.

Artikel 1, eerste lid

Naar de leden van de C.D.A.-fractie hadden begrepen, zullen de in dit lid uitgezonderde militairen ('militairen die gouverneur, minister, staatssecretaris of lid van de Staten-Generaal zijn') niet onder de werking van de nieuwe militaire strafrechtspraak vallen. Worden de daar genoemde echter niet toch weer onder deze wet gebracht door bepalingen als artikel 2, tweede lid aanhef en 4° van het onderhavige wetsontwerp, het voorgestelde artikel 12, eerste lid, van de Wet Oorlogstrafrecht en het voorgestelde artikel 17, vierde lid, van de Noodwet Rechtspleging?

Artikel 1, tweede lid

De leden van de C.D.A.-fractie konden voor de hier gegeven motieven voor toepassing van het Nederlandse strafprocesrecht op de Nederlandse Antillen – namelijk, voor zover af te leiden uit de wat verminkte tekst van de toelichting: aansluiting bij het materiële recht, eenheid van rechtsbedeling en soepele overdrachtsmogelijkheden –, wel begrip opbrengen, maar zij voorzagen in de praktijk problemen. Zo wordt wel bereikt dat alle militairen, ook in de Nederlandse Antillen, vallen onder hetzelfde strafprocesrecht; maar is het niet in strijd met de integratiegedachte binnen de Nederlandse Antillen, dat de Antilliaanse militairen dan vallen onder het regime van het Nederlands strafprocesrecht, terwijl de overige niet-militaire Antillianen vallen onder een eigen regime? Weliswaar is dat thans ook het geval, maar dat was het gevolg van de zelfstandige militaire justitie. Volgens de regels van dit wetsontwerp betekent de integratiegedachte voor de Antilliaanse militairen dat zij van de ene naar de andere Nederlandse, voor hen 'vreemde', strafrechtspraak worden overgebracht. Hier botst het belang van de eenheid van rechtspraak voor alle Antilliaanse staatsburgers met het belang van de eenheid van rechtspraak voor militairen. Kan de regering in dit kader een toelichting op de gekozen oplossing geven?

In de tweede plaats wezen deze leden erop dat van algemene bekendheid mag worden geacht dat het straftoemingsbeleid van de Antilliaanse strafrechter aanmerkelijk verschilt van dat van de Nederlandse strafrechter. Ziet de regering hierin geen problemen, enerzijds voor de positie van de Nederlandse militair aldaar in vergelijking met de positie van diens collegae elders, en anderzijds voor de positie van de Antilliaanse militair ten opzichte van die van zijn niet-militaire medeburgers?

Is het – zo vroegen de leden van de C.D.A.-fractie in dit verband ten slotte – wel juist een zo ingrijpende operatie als de integratie in de zin van dit wetsontwerp ook door te voeren op de Nederlandse Antillen, met alle gevolgen van dien voor de positie van de Nederlandse militair en ook voor de positie van de Antilliaanse militair ten opzichte van diens Antilliaanse medeburgers, terwijl anderzijds wordt gestreefd – zij het in verschillend tempo – naar zelfstandigheid van dat deel van het Koninkrijk?

Deze leden neigden ertoe voor de Nederlandse Antillen de integratie van de militaire strafrechtspraak in de burgerlijke gerechten, ook voor wat

betreft de regels van het strafprocesrecht, te beperken tot de Antilliaanse militair, en daarnaast de berechting van de Nederlandse militair, welke berechting toch een aflopende zaak is, te doen plaatsvinden volgens het Nederlandse strafprocesrecht door een mobiele rechtbank. Deze methodiek voorkomt ook mogelijke geschillen omtrent berechting van een van het plegen van een strafbaar feit verdachte militair tussen enerzijds het openbaar ministerie in de Nederlandse Antillen, dat om redenen van openbaar belang de berechting in de Nederlandse Antillen wil doen plaatsvinden, en anderzijds de Nederlandse militaire autoriteiten die de militair op korte termijn naar Nederland willen overplaatsen.

De leden van de V.V.D.-fractie vroegen de regering te verklaren, waarom in dit tweede lid van artikel 1 de Wet op de Rechterlijke Organisatie niet wordt genoemd.

HOOFDSTUK II. ORGANISATIE VAN DE MILITAIRE STRAFRECHTSPRAAK

Bevoegdheid en samenstelling van arrondissementsrechtbanken en gerechtshoven

De leden van de C.D.A.-fractie konden zich in het algemeen vinden in de in het wetsontwerp voorgestelde samenstelling van de militaire kamers. Niettemin bestond nog twijfel omtrent de positie van het militaire lid. Dit lid moet zorgen voor de inbreng van de 'militaire deskundigheid'. Belangrijk is daarom dat het militaire lid die deskundigheid niet alleen heeft, maar ook behoudt. Deze leden vroegen aan welke normen een militair zal moeten voldoen, wil hij geacht worden militaire deskundigheid als hier bedoeld te bezitten. Gaat het om de duur van zijn militaire ervaring, de functies die hij heeft vervuld, het niveau waarop hij heeft gewerkt? Wat is de militaire deskundigheid van een militair die alleen staf- en/of administratieve functies heeft vervuld? Hoe lang zal het militaire lid zijn deskundigheid behouden? Is het inderdaad (om die reden) de bedoeling dat hij, naast zijn werkzaamheden als lid van de militaire kamer van rechtbank of gerechtshof, blijft functioneren in de militaire organisatie? Rust dan op dat militaire lid niet het odium dat hij niet onafhankelijk kan zijn? Deze leden vroegen of niet de oplossing gezocht kan worden in non-activiteit van rechtswege, of in het brengen van het militaire lid in de positie die thans de militaire leden van het Hoog Militair Gerechtshof hebben: zij blijven in werkelijke militaire dienst, maar bekleden geen militaire functie en zijn, wat betreft hun bezoldiging, gelijkgesteld met leden van de rechterlijke macht en ondergebracht bij het Ministerie van Justitie.

Met betrekking tot de voorgestelde regeling van de bevoegdheid en de samenstelling van de gerechtshoven stelden de leden van de V.V.D.-fractie de vraag of het onlangs aangekondigde wetsvoorstel om hoger beroep in strafzaken onder bepaalde omstandigheden door een enkelvoudige kamer te laten behandelen consequenties zal hebben voor het onderhavige wetsontwerp.

Zoals al eerder naar voren gebracht misten deze leden in deze en de vorige titel bepalingen omtrent het openbaar ministerie alsmede de griffie.

Zal het ook mogelijk zijn dat waarnemende functionarissen worden benoemd, bij voorbeeld uit de gelederen van de Militair Juridische Dienst, zoals thans het geval is?

Artikel 2

Krachtens het tweede lid, aanhef en onder 1° en 2°, worden onder de rechtsmacht als bedoeld in deze wet gebracht de personen, die binnen de

krijgsmacht een door de Kroon aan te wijzen vitale functie vervullen, dan wel buiten het gebied van het Koninkrijk deel uitmaken van de Nederlandse krijgsmacht. De leden van de C.D.A.-fractie vroegen of de regering reeds enig inzicht kan verschaffen in aard en aantal van de hierbedoelde «vitale» functies. Is hier niet sprake van een zekere pseudo-militarisering die een veel ruimere toepassing kan krijgen (tijd van oorlog) dan de militarisering bedoeld in artikel 51 van de Oorlogswet voor Nederland, alleen van toepassing in het gebied dat in staat van beleg verkeert? Kan de regering in dit verband enig inzicht verschaffen in de rechtspositie van burgerpersoneel, al of niet in dienst bij het Ministerie van Defensie, dat in oorlogstijd direct of indirect bij de oorlogvoering is betrokken? Vallen de geestelijke verzorgers bij de krijgsmacht onder het tweede lid, 1° of 2° of 3°, of onder meer dan één van deze bepalingen?

Aangezien uit onder meer artikel 1, eerste lid, artikel 2, vierde lid, en artikel 4, eerste lid, blijkt dat militairen niet altijd voor de militaire kamer behoeven te verschijnen, zou volgens de leden van de V.V.D.-fractie voor de duidelijkheid aan artikel 2, eerste lid, onder 1°, kunnen worden toegevoegd een zinsnede als: «behoudens de uitzonderingen bij de wet gemaakt» (zie artikel 76 van de huidige Invoeringswet Militair Straf- en Tuchtrecht). Dat sluit ook beter aan bij artikel 3, vierde lid, waar overigens ook de behandeling van economische delicten in tijd van oorlog zou moeten worden genoemd.

Artikel 3

De aanwijzing van een alleensprekende militaire politierechter op grond van artikel 3 sprak de leden van de V.V.D.-fractie zeer aan. Er zal voor deze autoriteit in het kader van de nieuwe wetgeving een grote rol zijn weggelegd. Wel vertrouwden deze leden erop dat deze politierechter ook over militair inzicht zal beschikken en dat hij niet zal schromen om met toepassing van artikel 376, tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering die zaken naar de meervoudige kamer te verwijzen, waarvan hij oordeelt dat zij de specifieke inbreng van het militaire lid bij de behandeling behoeven. In eerste instantie is hierbij op grond van artikel 369 Sv. natuurlijk een taak voor het openbaar ministerie weggelegd.

Artikel 4

Kan de regering inzicht verschaffen, zo vroegen de leden van de C.D.A.-fractie, in het aantal zaken waarbij sprake is van deelneming tussen militairen en niet-militairen en van de wijze waarop de bij die zaken betrokken personen zijn berecht? Welke zijn de motieven om van de vigerende «voorkeursregeling», waarbij de wijze van berechting wordt bepaald door de incidentele beslissing van het openbaar ministerie, over te stappen naar de dwingende bepaling van het ontwerp? Is deze keuze gebaseerd op ervaring met de toepassing van het begrip «bij voorkeur», of is de keuze meer principieel en voortkomend uit de gekozen methodiek?

Voor het overige verwezen deze leden naar de bij dit artikel gemaakte opmerkingen van mr. Th. J. Clarenbeek in het Militair Rechtelijk Tijdschrift 1983, blz. 243 e.v.

Met de regeling van artikel 4 hadden de leden van de V.V.D.-fractie moeite. In navolging van de Raad van State vonden zij het voorgestelde systeem te star. Het openbaar ministerie zou meer vrijheid moeten hebben om, afhankelijk van de omstandigheden, te bepalen of een militaire verdachte samen met een burger moet worden berecht voor een gewone strafkamer, dan wel alleen voor een militaire kamer. Zij verwachtten dat het openbaar ministerie in dezen tot een juiste belangenafweging in staat zal zijn. Daarbij zal dan ook het zich al dan niet in Nederland bevinden een rol spelen.

In het door de regering voorgestelde systeem zal bovendien, als deze leden het goed zagen, aan een militair die door de burgerrechter wordt berecht niet de specifieke straf van militaire detentie kunnen worden opgelegd. Evenmin zal de burgerrechter altijd inzicht kunnen hebben in de redenen van afwezigheid van de militaire verdachte, zodat veroordeling bij verstek mogelijk is terwijl op geheel legitieme gronden – wellicht redenen van dienst – de militair niet in staat is bij de terechtzitting aanwezig te zijn (vgl. artikel 43 Wet Militaire Strafrechtspraak). Wil de regering alle mogelijke consequenties nog eens grondig overwegen?

Overigens merkten deze leden op, dat het in het artikel 4 genoemde artikel 6 Sv. inmiddels is gewijzigd (Wet van 15 juni 1983, Stb. 276) door de toevoeging van een derde lid. Is het overeenkomstige derde lid van artikel 4 daarmee niet overbodig?

Artikel 5

De leden van de P.v.d.A.-fractie vroegen of een militair die rechter-plaatsvervanger is in een rechtbank ook kan optreden als politierechter in zaken waarbij de verdachten militair zijn. De wet verbiedt dit weliswaar niet, maar de strekking lijkt toch te zijn dat een rechter-plaatsvervanger als bedoeld slechts politierechter kan zijn in niet-militaire zaken. Dit leek deze leden onwenselijk.

De leden van de C.D.A.-fractie vroegen de aandacht van de regering voor het geval dat de militaire politierechter moet rechtspreken in het buitenland over militairen die, bij voorbeeld in het kader van de Verenigde Naties, zijn ingezet onder niet formele, maar feitelijke oorlogsomstandigheden. Verdient het dan, gelet op de positie van de betrokkene in het kader van het oorlogsrecht, niet de voorkeur dat die militaire politierechter de status van militair heeft? Is het niet raadzaam dat voor die taken één der militaire leden wordt ingezet, of denkt de regering de militaire politierechter, al dan niet met diens instemming, in werkelijke dienst te roepen?

Verwezen zij hier ook naar artikel 30.

De samenstelling van een meervoudige kamer, zoals voorzien in artikel 5, eerste lid, had de instemming van de leden van de V.V.D.-fractie. Zij vonden het een goede zaak dat militaire deskundigheid in het college is verzekerd in de persoon van het militaire lid. Bovendien hadden zij uit de toelichting begrepen dat ook de burgerleden zullen moeten beschikken over inzicht in het functioneren van de krijgsmacht. Hierdoor wordt de gewenste specialisatie binnen het kader van de eveneens gewenste integratie optimaal bereikt. Hoewel deze leden begrip hadden voor de beperking in de bepaling dat het militair lid *bij voorkeur* moet behoren tot het krijgsmachtdeel van de verdachte, zulks in verband met de omstandigheid in de toelichting geschetst, hoopten zij toch dat de voorzitter alleen in uitzonderlijke gevallen zal bepalen dat een militair lid van een ander krijgsmachtdeel als zodanig in de desbetreffende militaire kamer zal optreden. Dit leidde hen voorts tot de vraag of de militaire kamers per krijgsmachtdeel een vaste samenstelling krijgen.

Ten slotte meenden deze leden met Clarenbeek in diens commentaar in het Militair Rechtelijk Tijdschrift, dat ingeval er meer militaire verdachten van meer dan één krijgsmachtdeel bij een zaak zijn betrokken, aan de voorzitter moet worden overgelaten de beslissing van welk krijgsmachtdeel het militaire lid afkomstig moet zijn.

Met betrekking tot het tweede lid van artikel 5 verwezen zij naar hun opmerking bij artikel 3, derde lid. Zij waren er geen voorstander van dat alle militaire delicten zonder meer door een meervoudige kamer worden behandeld.

De leden van de P.v.d.A.-fractie konden noch uit de tekst van artikel 6, noch uit de toelichting opmaken of militaire leden van rechtbanken vrijgesteld zijn van alle reguliere militaire diensten. Over de militaire leden van het hof (toelichting op artikel 10) wordt wel uitdrukkelijk gezegd dat hun directe relatie met de militaire samenleving zoveel mogelijk in stand moet blijven en dat daarom hun benoemingsduur beperkt is. Wat de benoeming betreft verwijst artikel 10 naar artikel 6. Moet daarom worden aangenomen dat een gelijklopende redenering geldt voor de militaire leden van de rechtbank, of moet gezien het feit dat de toelichting op artikel 6 niets vermeldt, juist a contrario worden geredeneerd? Graag hadden deze leden duidelijkheid op dit punt.

Die duidelijkheid achtten zij ook van belang omdat, als een militair lid niet vrijgesteld is van militaire diensten, de situatie zich kan voordoen dat enige militaire commandant dit lid tuchtrechtelijk kan straffen. Immers, militaire leden zijn slechts in hun hoedanigheid van lid van rechtbank of hof uitgesloten van toepassing van de Wet Militair Tuchtrecht. Het leek de leden van de P.v.d.A.-fractie niet gewenst dat enige commandant in de bedoelde gevallen deze bevoegdheid zou hebben.

Een leemte in de wet leek het deze leden voorts, dat geen regeling is getroffen voor het geval een militair lid van rechtbank of hof zich schuldig maakt aan een strafbaar feit. Waar zal betrokkene dan terecht moeten staan?

Clarenbeek wijst erop, dat de artikelen 510 en 511 Wetboek van Strafvordering waarschijnlijk niet van toepassing zijn in deze gevallen, omdat die artikelen handelen over de «rechterlijke ambtenaar». De aan het woord zijnde leden vroegen het oordeel van de regering hierover. Voorshands meenden zij dat een regeling hier noodzakelijk zal zijn.

Naar de leden van de V.V.D.-fractie opmerkten, wordt in de toelichting op artikel 6 aangekondigd dat bij de militaire kamers van de arrondissementrechtbanken een beperkt aantal militaire leden zal worden benoemd. Aan welk aantal denkt de regering, gelet ook op het feit dat militaire leden tot rechter-commissaris kunnen worden benoemd en dat de militaire kamers tuchtzaken in beroep te behandelen krijgen? Op welke wijze zullen deze leden rechterlijke ervaring opdoen?

Tevens vroegen de leden van de V.V.D.-fractie of de militaire leden een dagtaak zullen hebben. Gelet op de vereiste permanente deskundigheid zullen zij toch een band met de krijgsmacht moeten behouden gedurende de maximaal acht jaar dat zij als militair lid kunnen optreden.

Enige onduidelijkheid bleef bij deze leden bestaan omtrent de woorden «in die hoedanigheid» in de toelichting op artikel 6, vierde lid. Buiten «die hoedanigheid» is het militaire lid gewoon militair, tenzij men zou willen aannemen dat hij altijd die hoedanigheid heeft (althans voor de vier tot acht jaar), zo stelt Clarenbeek terecht. Kan de regering verduidelijken hoe tuchtrechtelijke vergrijpen van een militair lid gedurende deze periode zullen worden behandeld, en hoe de woorden «in die hoedanigheid» moeten worden opgevat?

Mobiele rechtbanken

De leden van de V.V.D.-fractie zagen de mogelijkheid tot het instellen van mobiele rechtbanken als een noodzakelijkheid. Zij meenden dat de voorgestelde regeling rekening houdt met alle mogelijke bijzondere omstandigheden, waarbij als allerlaatste mogelijkheid een mobiele rechtbank kan bestaan uit louter militairen.

Artikel 12

Uit artikel 12 valt niet op te maken of een voorzitter van een mobiele rechtbank apart als zodanig wordt benoemd, aldus de leden van de V.V.D.-fractie. Moet dat niet in de wet worden opgenomen?

Artikel 14

Met betrekking tot het derde lid van dit artikel merkten de leden van de V.V.D.-fractie op, dat in artikel 6, tweede lid, dat van overeenkomstige toepassing wordt verklaard, artikel 48, eerste lid, Wet RO wordt genoemd, terwijl in het onderhavige lid zelf ook artikel 59b Wet RO wordt genoemd. Klopt dat?

Artikel 17

Waarom, zo vroegen de leden van de V.V.D.-fractie, worden in het tweede lid van dit artikel ook niet de artikelen 96 tot 99, 102 en 107 Wet RO genoemd, zoals in het tweede lid van artikel 20, gelet ook op de toelichting daarbij, te weten dat daardoor de eenheid van rechtspraak wordt bereikt van *alle* colleges die op grond van deze rijkswet belast zijn met militaire strafrechtspraak?

Organisatie van de Nederlandse strafrechtspraak in de Nederlandse Antillen

Is het niet beter, zo vroegen de leden van de V.V.D.-fractie, om, mede gelet op de toekomstige status van Aruba, de regeling van de relatieve competentie, welke nu is opgenomen in het eerste (en tweede) lid van artikel 18, over te laten aan een lagere regeling, zoals ook in artikel 3 tweede lid is gebeurd?

Hoe staat het met de (toekomstige) kennis van de rechterlijke autoriteiten aldaar omtrent het Nederlandse straf(proces)recht, dat voornamelijk van toepassing zal zijn? Het was deze leden bekend dat het aantal Nederlandse rechtsgeleerden, dat in de Antillen aan de rechtspraak deelneemt, steeds verder afneemt, hetgeen op zich zelf een juiste zaak is. In dit verband vroegen zij hoeveel zaken de Zeekrijgsraad aldaar momenteel jaarlijks behandelt.

Zagen deze leden het goed, dat op grond van artikel 18, vijfde lid, militairen onder de werking van de Antilliaanse strafrechtspraak kunnen vallen? Dit achtten zij, gelet op het gelijkberechtigingsprincipe dat voor de gehele krijgsmacht moet gelden, ongewenst.

HOOFDSTUK III. STRAFVORDERING

Algemeen

De leden van de V.V.D.-fractie juichten het toe dat ook op militaire justitiabelen het Wetboek van Strafvordering in principe van toepassing zal zijn. Zij hadden er begrip voor dat een aantal afwijkingen van dat wetboek in verband met het goed functioneren van de krijgsmacht noodzakelijk is. De in dit hoofdstuk opgenomen artikelen geven aan dat die afwijkingen nogal verspreid voorkomen, hetgeen ondanks het beperkte aantal de overzichtelijkheid niet bevordert. Zou het voor degenen die met het toekomstige recht op dit terrein te maken (kunnen) krijgen niet nuttig zijn te bevorderen, dat er een uitgave komt van het Wetboek van Strafvordering waarin bij de desbetreffende artikelen wordt verwezen naar de afwijking in de Wet militaire strafrechtspraak?

De leden van de V.V.D.-fractie vroegen om verduidelijking van hetgeen op blz. 42 van de memorie van toelichting onder c wordt opgemerkt over de onderlinge afstemming van vervolgings- en tuchtbeleid ten aanzien van misdrijven. Hoe zal deze onderlinge afstemming gestalte krijgen?

De leden van de C.D.A.-fractie wezen in het kader van hetgeen in de memorie van toelichting wordt opgemerkt over het overleg inzake het vervolgingsbeleid tussen justitiële en militaire autoriteiten op het belang van dit overleg voor een goede toepassing van het militaire tuchtrecht. Dit tuchtrecht sluit immers nauw aan bij het militaire strafrecht. Kan een commandant een ongeoorloofde afwezigheid van 90 uur nog geloofwaardig tuchtrechtelijk afdoen als de langere afwezigheid, bij voorbeeld van 98 uur, door het openbaar ministerie zonder meer wordt geseponeerd? Dergelijke kortsluitingen binnen het opsporingsbeleid kunnen de oorzaak worden van het ontstaan van een oneigenlijk tuchtrecht, waardoor de commandant poogt de hiaten tussen het tuchtrecht en het strafrecht te dichten. Kan de regering al mededelingen doen over de wijze waarop zij het overleg tussen de militaire en justitiële autoriteiten, zowel voor wat betreft individuele zaken als voor wat betreft het algemene beleid, in concreto vorm denkt te geven?

Artikel 21

Het bepaalde in dit artikel deed bij de leden van de V.V.D.-fractie de vraag rijzen of onder rechterlijk ambtenaar in artikel 510 Sv. ook een militair lid van een militaire kamer moet worden verstaan. Moet er, indien dat niet het geval is, geen voorziening als in dat artikel bedoeld worden getroffen voor militaire leden?

Artikel 24

De leden van de C.D.A.-fractie stemden er van harte mee in dat de officier als raadsman gehandhaafd blijft, omdat deze bij uitstek aangewezen en bevoegd is uit eigen wetenschap een oordeel omtrent de persoon van de verdachte en vaak ook omtrent de feitelijke omstandigheden rond het te berechten delict te geven. Deze leden zouden het dan ook toejuichen indien dit instituut, meer dan thans het geval is, weer in de aandacht van de officieren wordt geplaatst en dezen erop worden gewezen dat het hun taak is de militair, ook wanneer hij een strafbaar feit heeft begaan, bij te staan. Met name bij de Koninklijke Marine is dit frequent het geval. Bij de andere krijgsmachtdelen beperkt het optreden van een officier als raadsman zich doorgaans tot het inschakelen van een officier van het bureau militaire strafzaken van het Ministerie van Defensie. Deze officieren kennen de verdachte (nu nog beklaagde) evenmin als een te kiezen of toe te voegen advocaat. Indien zij gegevens omtrent de verdachte wensen, wenden zij zich – evenals een advocaat dat zou doen – tot de commandant. In oorsprong beperkte de inschakeling van genoemd bureau militaire strafzaken zich tot die zaken, die een duidelijk sociaal aspect vertoonden. Daarom maakte het bureau ook deel uit van de afdeling sociale zaken en werd het bemand met officieren afkomstig uit de sociale dienst, zodat deze alle mogelijkheden hadden een verantwoorde sociale voorlichting te verzorgen. Voor de typisch militaire voorlichting vielen zij terug op de commandant, terwijl voor de juridische aspecten een advocaat bijstand kon verlenen.

De leden van de C.D.A.-fractie zagen in het functioneren van het huidige bureau militaire strafzaken geen beperking meer tot zaken met een sociaal aspect. Betekent dit niet een ondergraving van het instituut van de officier-raadsman, afgezien van het feit dat dit instituut een besparing betekent in de kosten van rechtshulp omdat de kosten met betrekking tot deze officieren worden gedragen door het Ministerie van Defensie?

Ook de leden van de V.V.D.-fractie konden instemmen met de mogelijkheid een officier als raadsman te laten optreden. De in de toelichting genoemde

argumenten vonden zij overtuigend genoeg om de bestaande situatie min of meer te handhaven. Wel hadden zij een enkele vraag.

Zal, gezien het eerste lid, een officier eventueel wel als raadsman kunnen optreden in een herzieningsprocedure? Daarbij kunnen immers, anders dan bij een cassatieprocedure, wel (nieuwe) feiten en omstandigheden een rol spelen.

Hoe staat de regering tegenover het voorstel van de Federatie van Verenigingen van Nederlandse Officieren (FVNO) om aan een militair die wordt verdacht van het plegen van een delict uit het WvMS op zijn verzoek gratis een advocaat toe te voegen, gelet op de extra risico's die een militair loopt daar deze behalve aan de wetten waaraan iedere burger is onderworpen tevens is onderworpen aan het militair strafrecht?

Artikel 25

De leden van de P.v.d.A.-fractie achtten het juist dat artikel 53 Sv., eerste lid, luidende: «In geval van ontdekking op heterdaad is ieder bevoegd de verdachte aan te houden», straks ook van toepassing zal zijn op militairen. Wel stelden zij de vraag hoe deze mogelijkheid tot aanhouding – ook voor een mindere ten opzichte van een meerdere – zich verhoudt tot de artikelen 118 en 119 (nieuw) van het Wetboek van Militair Strafrecht. Indien bij voorbeeld een aanhouding gepaard gaat met het vastgrijpen van een meerdere, is er dan sprake van feitelijke insubordinatie? Maakt het nog verschil of de meerdere betraapt is bij het begaan van een relatief ernstig delict? Wat te denken bij voorbeeld van verhoorpraktijken in oorlogstijd die de grenzen van het toelaatbare overschrijden? Deze leden vreesden dat een meerdere wel eens ten onrechte een beroep zou kunnen doen op het feit, dat hij «enige dienst» verricht en daar niet van afgehouden mag worden.

De leden van de C.D.A.-fractie verzochten de regering nader te adstrueren waarom een militair die gebruik maakt van de bevoegdheid, omschreven in dit artikel, en de hulp inroept van andere militairen, kan worden aangemerkt als een «ambtenaar met de uitoefening van enig toezicht belast» of anderszins kan worden gelijkgesteld met de ambtenaar bedoeld in artikel 184 van het Wetboek van Strafrecht, zulks mede in verband met de beschouwingen daaromtrent in Noyon-Langemeyer-Rommelink, Het Wetboek van Strafrecht, deel II, blz. 441 e.v.

De leden van de V.V.D.-fractie vroegen of zij er terecht van uitgaan dat de vordering, bedoeld in het eerste lid, geen dienstbevel is, mede gelet op het bepaalde in artikel 29. Klopt het dat een dergelijke vordering ook kan worden gedaan aan een meerdere?

Artikel 26

Waarom wordt in artikel 26 wel artikel 109 WvMS genoemd en niet het vergelijkbare artikel 108, zo vroegen de leden van de V.V.D.-fractie.

Artikelen 27 en 28

De niet ten onrechte uitvoerige toelichting op de gevoelige materie die in deze artikelen aan de orde is, had de leden van de C.D.A.-fractie overtuigd van het nut van de voorgestelde bepalingen. Een vraagteken evenwel plaatsen zij bij de uitwerking ervan. De noodzaak om ten aanzien van de gevallen waarin (artikel 27), en de gronden waarop (artikel 28) voorlopige hechtenis kan worden toegepast de bestaande bepalingen van de artikelen 67 en 67a van het Wetboek van Strafvordering uit te breiden, kan eerst als geloofwaardig worden aangemerkt als van regeringszijde ook de verzekering wordt gegeven dat, als het onverhoopt

tot toepassing van die bepalingen mocht komen, het bevel tot voorlopige hechtenis ook inderdaad ten uitvoer zal worden gelegd en men niet zal behoeven te wijken voor argumenten als plaatsgebrek. Zal deze voorlopige hechtenis worden ondergaan in het Militair Penitentiair Centrum te Nieuwersluis, of in één van de (commune) huizen van bewaring waarbinnen thans al geen plaats is? De hier aan het woord zijnde leden drongen erop aan deze militaire verdachten, die doorgaans geen crimineel verleden hebben in de gebruikelijke zin van dat woord, zoveel mogelijk onder te brengen in genoemd MPC, tenzij zij aldaar niet plaatsbaar zijn, bijvoorbeeld omdat zij weigeren het aldaar gebruikelijke militaire trainingsschema te volgen.

De leden van de V.V.D.-fractie onderschreven de noodzaak van de in artikel 28 opgenomen extra grond voor voorlopige hechtenis. Alleen misten zij in de toelichting een beschouwing over de relatie tot artikel 5, eerste lid, van het Europese verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden.

Artikel 29

De leden van de P.v.d.A.-fractie vonden de uitspraak gedaan in de toelichting bij artikel 29, luidende dat een meerdere geen bevelen mag geven die strijden met de doelstellingen van het strafrechtelijk onderzoek, nogal ver gaan. Vooral in tijd van oorlog kunnen zich omstandigheden voordoen waarin het belang van de dienst boven dat van de strafvordering gaat. Vanzelfsprekend speelt dit het sterkst als er sprake is van overtredingen. Zij pleitten er daarom voor een afweging tussen het dienstbelang en het belang van de strafvordering niet vrijwel automatisch in het voordeel van de strafvordering te laten uitvallen.

De leden van de C.D.A.-fractie, doelend op hetzelfde vraagstuk, vroegen het oordeel van de regering op de kritiek op dit artikel van mr. Clarenbeek in het Militair Rechtelijk Tijdschrift 1983, blz. 247 en 248.

De leden van de V.V.D.-fractie vonden het een goede zaak dat in de toelichting, zij het enigszins verborgen bij dit artikel, een beschouwing is opgenomen over de verhouding tussen een militaire meerdere en een militaire mindere die een opsporingsbevoegdheid uitoefent. Met de regering verwachtten deze leden, dat bij eventueel tegenstrijdige belangen een goed overleg tot een bevredigende oplossing zal leiden.

Artikel 30

Over de enigszins afwijkende bevoegdheden van het militaire lid dat tot rechter-commissaris is benoemd, wilden de leden van de P.v.d.A.-fractie graag verdere opheldering. De mening van de Raad van State, dat het voor de praktijk van groot belang zal zijn het militaire lid als rechter-commissaris dezelfde bevoegdheden te geven, staat lijnrecht tegenover de mening van de regering dat deze gelijke bevoegdheden voor de normale onderzoeksfunctie geenszins noodzakelijk zijn. Geen van beide meningen is echter voldoende toegelicht. Ten einde zich een mening te kunnen vormen achtten deze leden een nadere toelichting noodzakelijk.

Zijn overigens de bevoegdheden van de militaire leden van de mobiele rechtbanken als rechter-commissaris niet beperkt? In de wettekst (artikel 46) is in elk geval niet zo'n beperking opgenomen.

De leden van de C.D.A.-fractie konden zich verenigen met de beperkingen die in het functioneren van het militaire lid als rechter-commissaris zijn aangebracht nu dit militaire lid niet tot de rechterlijke macht behoort. In dit kader vroegen zij de regering de verzekering te geven, dat niet via de omweg van een benoeming tot rechter-plaatsvervanger en in die hoeda-

nigheid tevens tot rechter-commissaris de bedoeling van dit artikel zal worden omzeild. Deze leden meenden dat bevoegdheden als waar het hier om gaat van zo wezenlijk belang zijn, dat deze slechts behoren te worden uitgeoefend door personen die niet slechts formeel maar ook feitelijk en beroepshalve behoren tot de rechterlijke macht. Hetzelfde geldt – mutatis mutandis – voor de functie van militair politierechter bedoeld in artikel 5, tweede lid, van het ontwerp.

De leden van de V.V.D.-fractie vroegen waarom de regering het ongewenst acht dat militaire leden als rechter-commissaris bevoegdheden met een vrijheidsbeperkend karakter kunnen uitoefenen. Dit kan tot gevolg hebben dat twee rechter-commissarissen in één zaak moeten optreden. Is dat wel gewenst? Geeft de recente uitspraak van het Europese Hof van 22 mei 1984 in de zaak-De Jong e.a. de regering nog aanleiding tot een nadere beschouwing daaromtrent?

Artikel 35

De leden van de P.v.d.A.-fractie vonden het van belang dat het berecht worden van een militair niet langer als «dienst» zal worden aangemerkt. Heeft de regering zich gerealiseerd dat als gevolg hiervan militairen in verband met berechting niet meer op rijkskosten zullen kunnen reizen, hetgeen, vooral wanneer het om grotere afstanden gaat, problemen kan geven, en door niet verschijnen van de verdachte zelfs aan feitelijke berechting in de weg kan staan? Is bekend welke besparing deze wijziging het Rijk zal opleveren?

Artikel 43

De leden van de C.D.A.-fractie achtten het noodzakelijk een bepaling als deze eveneens op te nemen voor het geval krachtens artikel 4 bij deelneming de regels van dit ontwerp niet meer gelden en de militair wordt vervolgd door de rechter die bevoegd is ten aanzien van de mededaders.

De leden van de V.V.D.-fractie stelden de vraag wat er gebeurt indien een gerechtelijk schrijven niet in persoon kan worden uitgereikt, bij voorbeeld omdat de betrokken militair ongeoorloofd afwezig is.

Artikel 45

Met verwijzing naar hun opmerking bij artikel 30 stelden de leden van de V.V.D.-fractie bij dit artikel de vraag of de beperkingen van eerstgenoemd artikel niet hoogst ongewenst zijn ten aanzien van een rechter-commissaris bij een mobiele rechtbank, aangezien deze in het uiterste geval alleen uit militairen kan bestaan.

Artikel 47

De leden van de P.v.d.A.-fractie was het opgevallen dat de Raad van State in zijn advies spreekt van de «exorbitante bevoegdheid» van de Minister van Justitie om een vonnis van een mobiele rechtbank zonder hoger beroep ten uitvoer te doen leggen. Deze bevoegdheid wordt trouwens in artikel 51 ook toegekend aan de bevelhebber indien en voor zolang de verbinding met de Minister van Justitie is verbroken.

De wijze waarop de regering het bezwaar van de Raad van State heeft getracht te weerleggen, achtten de leden van de P.v.d.A.-fractie niet geslaagd. In essentie komt deze weerlegging erop neer, dat voor het geval het een mobiele rechtbank betreft in een gebied in Nederland dat in staat van een oorlog of in staat van beleg verkeert, de regeling gelijk is aan artikel 14 van de Noodwet Rechtspleging. De vraag rijst dan echter waarom

– als een gelijke regeling van zo groot belang is – niet overwogen is dit artikel 14 te wijzigen. Aangenomen mag immers worden dat de Raad van State gelijklopende bezwaren tegen dat artikel zal hebben.

Waar het gaat om mobiele rechtbanken die buiten Nederland rechtspreken en waarmee de verbinding verbroken is, hadden deze leden geen moeite met de mogelijkheid van het vervallen van het hoger beroep, mits er sprake is van een oorlogssituatie. In vredetijd achtten zij het niet goed denkbaar dat een tijdelijk verbreken van de verbindingen het vervallen van hoger beroep zou kunnen rechtvaardigen. Zij drongen er dan ook op aan voor het onderhavige geval een onderscheid te maken tussen oorlogs- en vredetijd.

De leden van de V.V.D.-fractie vroegen of de Minister van Justitie op grond van dit artikel ten aanzien van mobiele rechtbanken niet alle bevoegdheden moet krijgen welke gelden voor militaire kamers op grond van de Noodwet Rechtspleging, zoals het vervangen van meervoudige door enkelvoudige kamers en het tijdelijk wijzigen van rechtsgebieden.

Artikel 54

De leden van de V.V.D.-fractie stelden de vraag of Antilliaanse advocaten in voorkomend geval ook bij de Hoge Raad kunnen worden toegelaten in het kader van de militaire strafrechtspraak.

Artikel 59

Zullen op grond van dit artikel commandanten die overeenkomstig het tweede lid de bevoegdheden van opsporingsambtenaren uitoefenen ook politietransacties kunnen aanbieden, zo vroegen de leden van de V.V.D.-fractie.

Artikel 60

De leden van de fracties van P.v.d.A. en V.V.D. vroegen of het bepaalde in het tweede lid geen problemen met artikel 5, derde lid, van het Verdrag van Rome kan opleveren, gelet op de mogelijk lange termijn van voorgeleiding.

Onduidelijk vonden de leden van de P.v.d.A.-fractie hoe een voorgeleiding aan de rechter-commissaris dient plaats te vinden als een verdachte zich bij voorbeeld ten gevolge van een militaire oefening ver weg in het buitenland bevindt.

HET ONTWERP TOT WIJZIGING VAN HET WETBOEK VAN MILITAIR STRAFRECHT

Bij onderdeel H verwezen de leden van de V.V.D.-fractie naar hun opmerking in het voorlopig verslag omtrent de wetsontwerpen tot herziening van het militair straf- en tuchtrecht (kamerstuk 16813, nr. 7) bij artikel 37 WvMS. Dat artikel leek hun overbodig.

De voorzitter van de bijzondere commissie,
De Boer

De griffier van de bijzondere commissie,
Mulder